

ΤΟ ΠΡΟΒΑΤΟ

Ζώο από παλιά δεμένο με την Κρήτη

Το σημερινό οικοδίαιτο πρόβατο *Ovis Amnion Aries* ανήκει στην τάξη των αρτιοόακτύλων, στην οικογένεια των *Bovidae*, το γένος *Ovis*, το είδος *Ammon*, προήλθε δε από εξημέρωση και διασταύρωση ατόμων του υποείδους *Ammon*, πολλά από τα οποία ζουν ακόμη και σήμερα σε άγρια κατάσταση.

Το πρόβατο γενικά είναι πλάσμα ήσυχο, καρτερικό, δουλικό, χωρίς βούληση και περίφοβο, θα εξέλιπε δε εάν ο άνθρωπος δεν το έθετε υπό την προστασία του. Ο φόβος του είναι γελοίος. Ο ελάχιστος θόρυβος, -ο αέρας, η βροχή κ.λ.π. τρέπουν τα κοπάδια σε φυγή. Σύμφωνα με ανασκαφικά ευρήματα το πρόβατο φαίνεται ότι εξημερώθηκε για πρώτη φορά στην περιοχή της Μέσης Ανατολής (Ιράκ < Ιράν) την ενάτη χιλιετία π. Χ. κι' απ' εκεί ξεκίνησε η εξάπλωση του.

Στην Κρήτη το εξημερομένο πρόβατο εμφανίζεται τα μέσα της εβδόμης π.Χ. χιλιετίας, όπως μαρτυρούν διάφορα στοιχεία και ανασκαφικά ευρήματα. Μεταξύ των τελευταίων ενδεικτικά αναφέρω τα ευρήματα των ανασκαφών από την Κνωσό, το Οροπέδιο του Καθαρού, το σπήλαιο της Τραπέζας κ.λ.π. (Νεολιθικής και υπονεολιθικής εποχής), το σπήλαιο Μικρό Κατωφύγι Σητείας, λόφος Βροντά Καβουσίου κ.λ.π. των αμέσως νεωτέρων περιόδων.

Πλήθος όμως ενδιαφερουσών πληροφοριών για την προβατοτροφία της Κρήτης κατά την Μινωική εποχή βρίσκουμε στις πήλινες πινακίδες της Κνωσού. Όπως είναι γνωστό οι πινακίδες αυτές είναι είδος καταλόγων με ονόματα καταγραφής κοπαδιών, γεωργικών προϊόντων κ.λ.π. που τηρούσαν οι λογιστικοί υπάλληλοι του Ανακτόρου. Από τις 3.000 λοιπόν πινακίδες που έχουν σωθεί, γύρω στις 800 αναφέρονται σε πρόβατα και το γεγονός αυτό και μόνο δείχνει την σημασία που είχε η προβατοτροφία στην Κρητη.

Από την μελέτη του περιεχομένου των πινακίδων προκύπτει ότι αυτές αφορούσαν σε 100.000 περίπου ζώα, ότι το Παλάτι ήλεγχε την παραγωγή 80.000 προβάτων, το καθένα από τα οποία έδινε κατά μέσον όρο 750 γρ μαλλί.

Η ύπαρξη κοπαδιών είναι γνωστή από τα τέλη της προανακτορικής περιόδου (γύρω στα 2.000 π. Χ.), ενώ τον 15^ο π.Χ. αιώνα υπάρχουν οργανωμένα κοπάδια υπό την επιτήρηση βοσκού. Τα κοπάδια αυτά περνούν το καλοκαίρι στα βουνά, ενώ το χειμώνα παραχειμάζουν στα χαμηλά. Το πήξιμο του γάλακτος γίνεται με οπό συκιάς και κατά μια πληροφορία φαίνεται ότι οι βοσκοί της εποχής ήσαν οργανωμένοι σε ένα είδος «συλλόγου», όπως ήσαν οι πολεμιστές, „ü ιερείς κ.ά.

Η παραγωγική κατεύθυνση της προβατοτροφίας την Μινωική εποχή ήταν προσανατολισμένη κυρίως προς την παραγωγή μαλλιού αλλά και δερμάτιον, ενώ η γαλακτοπαραγωγή αποτελούσε δευτερευούσης σημασίας στόχο. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγουμε από τη μελέτη της σύνθεσης των κοπαδιών, όπως καταγράφεται στις πινακίδες. Παρατηρούμε έτσι ότι σε ένα κοπάδι που βόσκει στην περιοχή της Φαιστού και το οποίο αριθμεί 90 ζώα, 63 απ' αυτά ήταν αρσενικά, 25 θηλυκά και 2 γέρικα προς αντικατάσταση.

Τα περισσότερα κοπάδια ανήκαν στο Παλάτι, που ήλεγχε ολόκληρη την κεντρική Κρήτη. Υπήρχαν όμως και κοπάδια που ανήκαν ο^ο. κάποιους τιτλούχους και άλλα που ήσαν αφιερωμένα σε διάφορες θεότητες και τα ασοδήματά των διετίθεντο για την λειτουργία των αντιστοιχούν ιερών.

Μετά τις ενδιαφέρουσες αυτές πληροφορίες για την κατάσταση της προβατοτροφίας στη Μινωική Κρήτη, ας ρίξουμε μια σύντομη ματιά στην εξέλιξη της στις επόμενες περιόδους, για μερικές από τις οποίες δυστυχώς διαθέτουμε πολύ λιγότερα στοιχεία από την απομακρυσμένη Μινωική εποχή.

Οπωσδήποτε όμως, όπως συνάγεται και από άλλα στοιχεία, η προβατοτροφία με την εκτατική της μορφή (κοπαδιαστή), εξακολουθεί να κατέχει την πρώτη θέση στην κτηνοτροφία της Κρήτης με διαφοροποίηση,

ανάλογα με τις απαιτήσεις της εποχής, της παραγωγικής της κατεύθυνσης (εριοπαραγωγή, γαλακτοπαραγωγή κ.λ.π.).

Λόγω του εκτατικού χαρακτήρα της προβατοτροφίας στην Κρήτη, η κατά καιρούς πορεία της ήταν στενά συνδεδεμένη με τη γενικότερη κατάσταση που επικρατούσε στο νησί. Είναι ευνόητο λοιπόν ότι σε περιόδους αναταραχών και επαναστάσεων η κτηνοτροφία γενικά, ιδιαίτερα δε η προβατοτροφία δοκιμαζόταν πολύ. Η Δωρική κατάκτηση είχε ως αποτέλεσμα τη δραματική μείωση των προβατοποιμνίων, λόγω των σκληρών αγώνων που ακολούθησαν μεταξύ κατακτητών και παλαιών κατοίκων του νησιού. Μικρή ανάκαμψη σημειώθηκε την πρώτη περίοδο που ακολούθησε την εμφάνιση των Ελληνικών πόλεων, η οποία όμως δεν είχε μεγάλη διάρκεια, επειδή στη συνέχεια ξέσπασαν εμφύλιες διαμάχες, που κράτησαν μέχρι τη Ρωμαϊκή κατάκτηση

Η «Ρωμαϊκή Ειρήνη» με την παγίωση της εσωτερικής ασφαλείας επέτρεψε στους προβατοτρόφους να ξαναγυρίσουν στα βοσκοτόπια τους.

Ακολούθησε μια γενικότερη οικονομική πρόοδος που μαρτυρείται από το πλήθος και τη σπουδαιότητα των παλαιοχριστιανικών μνημείων που έχουν αποκαλυφθεί στην Κρήτη. Η Αραβοκρατία είναι γενικά μια από τις πιο σκοτεινές ιστορικές περιόδους της Κρήτης και για την οποία, μέχρι σήμερα τουλάχιστο, ελάχιστες πληροφορίες διαθέτουμε. Πενιχρές είναι επίσης οι πληροφορίες μας για την Β. Βυζαντινή περίοδο (11^{ο*} και 12^{ο*} μ.Χ. αιώνες). Σύμφωνα με έγγραφα των αρχών του 12^{ου} αιώνα υπήρχε σημαντική εμπορική δράση στα κτηνοτροφικά προϊόντα μεταξύ Ενετών και Κρητών. Τα πρώτα χρόνια της Ενετοκρατίας, που είναι μια περίοδος συνεχών εξεγέρσεων (για την καταστολή των οποίων οι Ενετοί έλαβαν πολύ σκληρά μέτρα, που κάποτε έφθασαν στην επιβολή ερήμωσης ορισμένων περιοχών), η προβατοτροφία υπέστη μεγάλη καθίζηση. Αργότερα όμως η κατάσταση βελτιώθηκε σημαντικά και όπως μας πληροφορεί ο Buonadmonti στις αρχές του 15^{ου} αιώνα η προβατοτροφία ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένη. Ο ίδιος στο έργο του κάνει συχνά λόγο για το μεγάλο προβατοποιμνιο και για τους βοσκούς που συναντούσε στις περιοδείες του. Από τον ίδιο έχουμε την πληροφορία ότι τα κοπάδια για να πάνε στα βοσκοτόπια ή τις πηγές έπρεπε να ακολουθούν συγκεκριμένο δρομολόγιο για να μην προκαλούν ζημιές στις καλλιέργειες. Παράβαση της υποχρέωσης αυτής συνεπαγόταν επιβολή προστίμου. Έχουν διασωθεί έγγραφα συμφωνίες παραχώρησης δικαιώματος διέλευσης ζώων. Ο ίδιος περιηγητής αναφερόμενος στην εξαγωγική δραστηριότητα του λιμανιού του Ηρακλείου μας πληροφορεί ότι απ' αυτό φορτωνόταν γύρω στα 30.000 βαρέλια (1 βαρέλι=1,43 κυβικά μέτρα) γαλακτοκομικών προϊόντων (όσο και Μαλεβυζιώτικο κρασί), έμμεση μαρτυρία της καλής κατάστασης της προβατοτροφίας. Παρόμοια πληροφορία δίνει και ο Ενετός Προβλεπτής Φρ. Μορεζίνι, ο οποίος το 1629 αναφέρει ότι η Κρήτη «..... τυρί βγάξει (παράγει) ολόκληρες караβιές.».

Ο Μεγάλος Κρητικός Πόλεμος (1645-1669) διέλυσε κυριολεκτικά την κρητική προβατοτροφία, η οποία την πρώτη περίοδο της Τουρκοκρατίας υπεχώρησε σε υποτυπώδη μορφή. Στην απογραφή του 1699 οι 11 Ανατολικές Επαρχίες είχαν μόνο 109.845 αιγοπρόβατα, τα Σφακιά 11.000, κατ' εκτίμηση δε ολόκληρο το νησί 200.000 περίπου.

Με τον καιρό όμως, όπως συνέβαινε συνήθως, η κατάσταση άρχισε να βελτιώνεται και σύντομα μεταξύ των λίγων προϊόντων που εξάγονταν από την Κρήτη περιλαμβάνεται και το τυρί, παρά τη μεγάλη τοπική κατανάλωση, που οφειλότανε στους Τούρκους κατακτητές. Στα μέσα του 18^{ου} αιώνα οι εξαγωγές τυριού από την Κρήτη κυμαίνονταν γύρω στις 50.000 οκάδες τον χρόνο, ενώ η κτηνοτροφία εξακολουθεί να βασίζεται στα «ψιλά ζώα» και ο ρόλος της είναι συμπληρωματικός της τοπικής οικονομίας. Μόνο στην περιοχή των Σφακίων κύρια απασχόληση των κατοίκων είναι η προβατοτροφία, που αποτελεί τον κυριότερο κλάδο της Σφακιανής οικονομίας.

Κατά τη δεύτερη περίοδο της Τουρκοκρατίας, δηλ. μετά την Επανάσταση του 1821, κυρίως δε την περίοδο της Αιγυπτιοκρατίας, η ήδη βαριά φορολογία της γης αυξήθηκε σημαντικά, με αποτέλεσμα πολλές γεωργικές εκτάσεις να εγκαταλειφθούν και έτσι να μετατραπούν σε βοσκοτόπια, με αποτέλεσμα την αύξηση της προβατοτροφίας, όπως δείχνουν άλλωστε τα στατιστικά στοιχεία του 1837, οπότε η Κρήτη είχε 600.000 αιγοπρόβατα που σε λίγο, το 1844, έφθασαν τις 908.000. Για την περίοδο της Τουρκοκρατίας μπορούμε να πούμε ότι κατ' αρχήν σημειώνεται μεγάλη αύξηση του αριθμού των αιγοπροβάτων και δεύτερο παρατηρείται στροφή της παραγωγικής κατεύθυνσης προς την γαλακτοπαραγωγή, λόγω αδυναμίας των Τούρκων προς τα γαλακτοκομικά προϊόντα.

Κατά τα πρώτα χρόνια του ελεύθερου βίου η προβατοτροφία στην Κρήτη, σύμφωνα με ανεπίσημες εκτιμήσεις, γνώρισε σημαντική ανάπτυξη. Μερικοί ανεβάζουν τον αριθμό των αιγοπροβάτων σε δύο εκατομμύρια το 1922, αριθμός οποιοδήποτε υπερβολικός. Σύμφωνα με άλλα στοιχεία το 1927 τα αιγοπρόβατα της Κρήτης φθάνουν τις 700.000 κεφαλές. Επίσημα στοιχεία μας δίνουν για τις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου 435.401 πρόβατα και 255.943 αίγες. Είκοσι χρόνια αργότερα (31.12.60) 523.186 πρόβατα και 325.682 αίγες. Το μεταναστευτικό ρεύμα της δεκαετίας του '60 είχε σχετικά μικρή επίδραση στην Κρητική προβατοτροφία. Το έτος 1972 υπήρχαν πρόβατα και 238.000 αίγες.

Η εξασφάλιση ενός αρκετά ικανοποιητικού εισοδήματος στον προβατοτρόφο από την αυξημένη παραγωγή σε συνδυασμό με τις ε-ισχύσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των εκτρεφόμενων μικρών μηρυκαστικών στην Κρήτη, που έφθασαν το 1991: πρόβατα 750.000 και αίγες 220.000 κεφαλές, αριθμοί που αναμφίβολα ξεπερνούσαν τα όρια βοσκοϊκανότητας των Κρητικών βοσκοτόπων και το γεγονός αυτό πρέπει να προκαλέσει το ενδιαφέρον των αρμοδίων.

Το πρόβατο στην Ελληνική Μυθολογία, στην Αστρολογία και στην Γραφή.

Κατά την Ελληνική Μυθολογία τρεις από τους Ολυμπίους θεούς, ο Απόλλων, ο Ερμής και η Άρτεμις είχαν αναλάβει, μαζί με *.α άλλα καθήκοντά τους και την προστασία των ποιμνίων και των ποιμένων της αρχαιότητας. Όμως και άλλοι θεοί, όπως ο Παν, ο Αρισταίος, ο Πρίαπος, η Μούσα Θάλεια είχαν επίσης ποιμενικές αρμοδιότητες. Γνωστότερος απ' όλους ο Τραγοπόδαρος Παν, ο οποίος είχε την έδρα του στην Πελοποννησιακή Αρκαδία, κατ' εξοχήν περιοχή με ποιμενικά ενδιαφέροντα.

Είναι επίσης γνωστός ο μύθος του χρυσόμαλλου κριαριού, που δώρισε ο Ερμής στην Νεφέλη κι' εκείνη το χρησιμοποίησε για να διώξει τα αδέρφια της, τον Φρίξο και την Έλλη, μακριά από την κακή τους μητριά. Όταν έφθασε στον προορισμό του μόνος ο Φρίξος, αφού η Έλλη έχασε την ζωή της κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, θυσίασε το κριάρι στο θεό και αφιέρωσε το δέρμα του στο Δία. Το χρυσόμαλλο αυτό δέρας ήρθε και πήρε αργότερα ο μονοσάνδαλο^ Ιάσων και το γύρισε πίσω στην Ελλάδα. Ο γλαφυρός αυτός μύθος γοήτευσε και τους Αστρονόμους, οι οποίοι έδωσαν το όνομα «Κριός» στον πρώτο αστεροειδή του ζωδιακού κύκλου, τιμώντας έτσι το πρώτο ιπτάμενο κριάρι της Ιστορίας.

Η Αγία Γραφή είναι γεμάτη από αναφορές σε πρόβατα, κριάρια, κοπάδια, βοσκές και άλλα βουκολικά θέματα, όλα προσφιλή και οικεία στο Λαό του Ισραήλ. Παραθέτουμε στην συνέχεια, επιλέγοντας τυχαία, κάποια χωρία της Αγίας Γραφής που σχετίζονται με το θέμα μας. Α. Από την Παλαιά Διαθήκη:

- «Ο Αβραάμ κοίταξε τριγύρω και είδε ένα κριάρι πιασμένο από τα κέρατα σ' ένα θάμνο. Έτρεξε, το πήρε και το θυσίασε αντί για το γιο του.» Γένες. 22,13.
 - «... καθένας να πάρει από ένα αρνί ή κατσίκι για την οικογένεια τουτο αρνί ή το κατσίκι που θα διαλέξετε πρέπει να είναι αρτιμελές, αρσενικό ενός έτους.» Πρώτο Πάσχα των Εβραίων Έξοδ. 12 3, 5.
 - «Ο Κύριος ο Θεός λέγει : " Τώρα εγώ ο ίδιος θα ψάξω για το κοπάδι μου και θα φροντίσω γι' αυτό. Θ' αναζητήσω τα πρόβατά μου, όπως ο βοσκός προσπαθεί να ξαναμαζέψει το σκορπισμένο κοπάδι του θα κάνω διάκριση ανάμεσα στα πρόβατα, τα κριάρια και τα τραγιά. Δεν φτάνει σ' εσάς κριάρια και τραγιά που βόσχετε σε καλά βοσκοτόπια ; είναι ανάγκη να πατάτε το υπόλοιπο της βοσκής σας με τα πόδια σας ; Δεν σας φθάνει που πίνετε από καθαρό νερό; πρέπει να θολώνετε με τα πόδια σας το υπόλοιπο ; Γιατί: Είναι υποχρεωμένο το κοπάδι μου να τρώει ό,τι εσείς έχετε πατήσει και να πίνει ό,τι εσείς έχετε θολώσει με τα πόδια σας;Εγώ θα προστατέψω το κοπάδι μου και δεν θα είναι πια λάφυρο. Θ' αποδώσω σε κάθε πρόβατο το δίκιο του.» Ο καλός ποιμένας φροντίζει το κοπάδι του.Ιεζεκ. 34, 11
 - « Θα χτυπήσω τον βοσκό και τα πρόβατα θα σκορπισθούν.» Ο Ααός κοπάδι χωρίς βοσκό. Ζαχαρ. 13, 7.
- ?
- Το δεύτερο όραμα του Δανιήλ : Μονομαχία των κριαριών και του τράγου, όπου τα κριάρια είναι οι Βασιλείς των Μήδων και των Περσών και ο τράγος ο Βασιλεύς των Ελλήνων Μέγας Αλέξανδρος. Δανιήλ 8, 1-27.
Σημ. : Αόγω μεγάλης εκτάσεως του χωρίου παραθέτουμε σύντομη περίληψη.
 - « Καθώς βοσκός βοσκάει το κοπάδι του, το συναθροίζει με το χέρι του, βαστάει στο στήθος του τα αρνάκια και τις μανάδες τους προσεκτικά τις οδηγεί» Η χαρμόσυνη αγγελία. Ησαΐας 40, Ι Ι .

- Περιπλανήθηκα σαν πρόβατο χαμένο, έλα τον δούλο σου να αναζητήσεις γιατί τις εντολές σου δεν τις ξέχασα» Ψαλμ. 119, 176.

B. Από την Καινή Διαθήκη .

- « Φυλαχθείτε από τους ψευδοπροφήτες που σας έρχονται ντυμένοι σαν πρόβατα, από μέσα τους όμως είναι λύκοι αρπακτικοί» Ματθ. 7, 15
- « Τι νομίζετε; Αν κάποιος έχει εκατό πρόβατο και του χαθεί απ' αυτά το ένα, δεν θ' αφήσει τα ενενήντα εννιά στα βουνά για να πάει να αναζητήσει το χαμένο;» Ματθ. 18, 12. « ...Αυτός είναι ο Αμνός του Θεού που παίρνει πάνω του την αμαρτία του Κόσμου » Ιωάν. 1, 29.
- Η παραβολή του ποιμένα που αναγνωρίζεται από τα πρόβατα, τα οποία τον ακολουθούν και βεβαίωση ότι ο Χριστός είναι ο καλός ποιμένας. Ιωάν. 10, 1-18
- Εμφάνιση του Χριστού μετά την ανάσταση και διάλογος με τον Πέτρο «... Βόσκε τα αρνία μου .. Ποίμενε τα πρόβατά μου.. Βόσκε τα πρόβατά μου..» Ιωάν. 21, 15
- « Είδα τότε μπροστά στον θρόνο ... να στέκεται ένα Αρνίο. Έμοιαζε να το έχουν θυσιάσει κ.λ.π. » Στην Αποκάλυψη ο Χριστός παρουσιάζεται σαν Αρνίο. Αποκάλ Ιωάν. 5, 6 και αλλού.
Σημ. Τα κείμενα που παραθέσαμε προέρχονται από την Αγία Γραφή, μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα. Έκδοση της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρίας, Εμμ Μπενάκη 50, Αθήνα 1997.

Κάποια λαογραφικά στοιχεία

Τα πρόβατα (πράτα, ζα, ωζά) στην Κρήτη ζουν ως επί το πλείστον ομαδικά σε ποιμνια, κοπάδια ή κουράδια, που ανήκουν σε ένα ιδιοκτήτη και ξεχωρίζουν μεταξύ τους από τα φυσικά τους χαρακτηριστικά ή από τεχνητά σημάδια που φέρουν στα αυτιά ή το πρόσωπο, τα λεγόμενα «σαμιές».

Τα πρόβατα τα ξεχωρίζουμε ανάλογα με : την ηλικία σε :

- Κριγιαράκια και μαρόπες, που είναι τα αρσενικά ή θηλυκά μικρά αρνάκια
- Στειράρνη ή κριγιαράκι , που είναι το «σακασμένο» αρνάκι ή κριγιαράκι. Σάκασμα είναι η διακοπή του θηλασμού, που γίνεται συνήθως τον μήνα Μάρτιο και γι' αυτό τα ζώα αυτά λέγονται μαρτιά ή μαρταρές.
- Μαρουπογκάλια είναι τα πρόβατα που γέννησαν μέσα στην χρονιά.
- Πρωτόγεννα είναι τα πρόβατα που γεννούν όταν μπαίνουν στον δεύτερο χρόνο της ζωής των. Αν δεν γεννήσουν λέγονται πρωτοστείρα

την εργασία που προσφέρουν στο κοπάδι :

- Μπροσταροκριγός : Ο κριός που οδηγεί το κοπάδι
- Βαρβατοκριγός : Ο κριός οχείας
- Αρνοκόπανος : Κριός που ευνουχήθηκε με «κοπάνισμα» σε μικρή ηλικία.
- Μεγαλοκόπανος : Κριός που ευνουχήθηκε με «κοπάνισμα» σε μεγάλη ηλικία. Τα κέρατα :
- Κούτουλα : Τα ζώα που δεν έχουν κέρατα
- Σκορδαλά : Τα ζώα που έχουν μικρά κέρατα, σε μέγεθος και σχήμα σκελίδας σκόρδου.
- Θρουλόκερες : Ζώα που έχουν μαλακά κέρατα που «θρουλούν». τις σαμιές :

Επειδή υπάρχει μεγάλη ποικιλία σε σαμιές επόμενο είναι ότι και οι ονομασίες ανάλογα με το χαρακτηριστικό αυτό είναι πάρα πολλές. Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικές απ' αυτές

- Κουτσαύτι : δεξιό ή ζερβό όταν είναι κομμένο το αντίστοιχο αυτί από τη μέση και πάνω
- Σκιζαύτι: δεξιό ή ζερβό όταν είναι σκισμένο το αντίστοιχο αυτί
- Πιρούνη : δεξιό ή ζερβό όταν είναι κομμένο το αντίστοιχο αυτί σε σχήμα πιρουνιού
- Βούλα : δεξή ή ζερβή όταν το ζώο φέρει σημάδι στρογγυλό στο δεξιό ή αριστερό μάγουλο, που γίνεται με καυτό σίδερο.

Διάφορες κατηγορίες ζώων

- 1) Έμπολα (από το ρήμα μπολιάζω=σημαδεύω) Είναι τα ζώα που παίρνει σαν αμοιβή ο βοσκός από τον κουραδάρη του για την εργασία που πρόσφερε Έμπολα είναι επίσης τα ζώα που κάνει δώρο ο κουραδάρης σε φίλικά του πρόσωπα, αναδεκτό, κουμπάρο κ.λ.π. Η έκφραση «βγαίνει στα έμπολα» ή «κάνει αρνοκλήση» σημαίνει ότι για να βοηθηθεί κάποιος κτηνοτρόφος που έχασε το κοπάδι του, κάποιος συγγενείς ή φίλοι παίρνουν την πρωτοβουλία και συγκεντρώνουν μερικά ζώα τα οποία του παραδίδουν, για να μπορέσει να ξεκινήσει μια νέα προσπάθεια.

2) Τασιμάρικα. Είναι τα ζώα που κάποιοι κτηνοτρόφοι προσφέρουν ύστερα από τάμα στους Αγίους. Τα τασιμάρικα είναι συνήθως τα καλύτερα ζώα, ιδίως κριγιοί ή τράγοι, τους οποίους οι βοσκοί σφάζουν την ημέρα της εορτής του Αγίου, βράζουν το κρέας και το διανέμουν στο κοινό. Το έθιμο αυτό θυμίζει έντονα τις θυσίες της αρχαιότητας. Το μπόλιασμα : Μπολιάζονται συνήθως τα αρσενικά ζώα αναπαραγωγής, για να μεταβιβάσουν στους απογόνους των ορισμένα πλεονεκτήματα που συνδέονται με την προέλευση του μπολιού. Εάν το μπόλι προέρχεται από :

- Σκυλί, μεταβιβάζεται η αντοχή, η σκληραγωγία
- Αγρίμι, η αγριάδα για να μη γίνονται λεία των κλεπτών
- Χοίρο, η εύκολη πάχυνση
- Ψάρι, η ομαδικότητα
- Πέρδικα, η διασπορά της ομάδος την ημέρ.: και αντίθετα η συγκέντρωση την νύκτα.

Το κόκαλο που θα παίξει τον ρόλο μπολιού επεξεργάζεται και παίρνει μορφή βελόνας, που τοποθετείται στο πίσω αριστερό πόδι

Η ζωοκλοπή. Φαινόμενο πανάρχαιο όσο και η ύπαρξη των κοπαδιών δηλ. της οργανωμένης κτηνοτροφίας. Η Ελληνική Μυθολογία αναφέρει την κλοπή των αγελάδων του Απόλλωνος από τον Ερμή, των ιερών κοπαδιών του Ηλίου από τους συντρόφους του Οδυσσέα κ λ π. Αλλά και η Γραφή αναφέρει περιπτώσεις ζωοκλοπής, όπως των βοσκών του Αβραάμ που έκλεψαν τα κοπάδια του Αωτ και των βοσκών του Αωτ που έκλεψαν τα κοπάδια του Αβραάμ κ.λ.π.

Κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας η ζωοκλοπή εθεωρείτο πράξη γενναία και άξια επαίνου γιατί εστρέφετο εναντίον του δυνάστου. Δυστυχώς όμως και μετά την απελευθέρωση η ζωοκλοπή συνεχίστηκε και σήμερα, με τα σύγχρονα μέσα που χρησιμοποιεί, έχει καταντήσει μάστιγα της κτηνοτροφίας και μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα. Στην Κρήτη η ζωοκλοπή έχει τους δικούς της κανόνες συμπεριφοράς. Οι διαφορές που αφορούσαν στην ζωοκλοπή λύνονταν παλαιότερα, ίσως δε και σήμερα σπανιότερα, με την επιβολή όρκου, ο οποίος θα δίνονταν σε ορισμένα εξωμονάστια που εθεωρούντο ειδικά για το σκοπό αυτό.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο όρκος που χρησιμοποιείται σε διάφορες περιοχές της Κρήτης για το «ξεκαθάρισμα» που κάνει ο ύποπτος για τη ζωοκλοπή μπροστά στον κουραδάρη που έπεσε θύμα κλοπής

«Νή Ζα (τσε) φάσκω σου το και κάτεχε το δεν σου τάφαγα εγώ τα πρόβατά σου» (Μα τον Δία σου το λέγω και ξέρε το καλά ότι δεν σου τα πήρα εγώ τα πρόβατά σου) Σημ.: Τα περισσότερα Λαογραφικά στοιχεία πάρθηκαν από το βιβλίο του κ. Γιάννη Μαυρακάκη, Φιλολόγου, τ. Γυμνασιάρχου, Λαογράφου, με τίτλο «Τα ποιμενικά» Ιστορικές Εκδόσεις Βασιλόπουλος Αθήνα 1985.

Το πρόβατο σήμερα στην Κρήτη.

Τα πρόβατα που εκτρέφονται σήμερα στην Κρήτη ανήκουν στον ορεινό τύπο της Ελληνικής φυλής και είναι ζώα ανθεκτικά, λιτοδίαιτα, χαμηλών απαιτήσεων και αποδόσεων, που αξιοποιούν όμως κατά τον καλύτερο τρόπο τους ορεινούς, πετρώδεις και χαμηλής παραγωγικότητας βοσκοτόπους.

Υπό την επίδραση των ειδικών τοπικών συνθηκών διαμορφώθηκαν τρεις ποικιλίες, φυλές τις αποκαλούν οι κτηνοτρόφοι, χωρίς όμως σημαντικές γενοτυπικές διαφορές μεταξύ τους.

1) Φυλή Σφακίων.

Τα χαρακτηριστικά των ζώων της φυλής αυτής είναι:

Μέσο ύψος 40 εκ., μέσο βάρος 30 κιλά. Προβατίνες ακέρατες, κριάρια με ελικοειδή κέρατα. Τρίχωμα αραιό, χρώματος που ποικίλει από το λευκό στο μαύρο με μακρούς και οξείς πλοκάμους. Επιρρίνιο κυρτό, ουρά μακριά και λεπτή. Πλεονεκτήματα: Καλή απόδοση σε γάλα, που κυμαίνεται από 30-100 κιλά κατά γαλακτοκομική περίοδο. Απόδοση σε μαλλί από 0,5-1 κιλό. Μειονεκτήματα: Δυσχέρεια προσαρμογής σε άλλες εκτός Σφακίων περιοχές. Ευαισθησία στην πυροπλάσμιση και προϊούσα πνευμονία.

2) Φυλή Κοκκινόματο Αστερουσίων.

Μικρόσωμο. Μέσο βάρος 20-25 κιλά. Προβατίνες ακέρατες ή σπανίως με κέρατα σε μορφή σπαθιού. Τρίχωμα αραιό, χρώματος κυρίως λευκού αλλά. κάποτε και μαύρο. Παρουσιάζει μεγάλη ανθεκτικότητα. Χαμηλών απαιτήσεων και μικρών αποδόσεων (60-70 κιλά γάλα). Διδυμία συχνή. Γεωγραφικά εντοπισμένο στην περιοχή Αστερουσίων. Χαρακτηριστικό γνώρισμα: Καστανέρυθρη περιοφθαλμική κηλίδα, που του έδωσε το όνομα «κοκκινόματα».

3) Φυλή Σητείας.

Μικρόσωμο, μέσο ύψος 55 εκατ. μέσο βάρος 20-25 κιλά. Μοιάζει με το πρόβατο των Αστερουσίων. Εκτός από τις τρεις αυτές φυλές αναφέρεται και

- Η φυλή μεταξόμαλλο Μεσσαράς ή Ψηλορείτη με χαρακτηριστικό την καλή ποιότητα μαλλιού και
- Το Μελαμπιανό πρόβατο με πολύ καλύτερες αποδόσεις από τις άλλες φυλές Όλες οι ντόπιες φυλές που δημιουργήθηκαν στο πέρασμα των αιώνων, διατηρήθηκαν σε σχετικά καλή κατάσταση από απόψεως καθαρότητας φυλής, λόγω της φυσικής απομόνωσης του νησιού μας.

Οι φυλές αυτές, απόλυτα προσαρμοσμένες στις τοπικές συνθήκες, παρουσιάζουν μεγάλη αντοχή, αξιοποιούν κατά τον καλύτερο τρόπο τους τοπικούς πόρους και αποτελούν μεγάλης αξίας γενετικό υλικό για αξιοποίηση. Εκτός τούτου όμως κάποιες φυλές ζώων που επιβιώνουν στην Κρήτη, σύμφωνα με ιστορικές μαρτυρίες ακόμη και από την Μινωική εποχή, αποτελούν ζωντανά μνημεία του τόπου μας και μέρος της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Για τους λόγους αυτούς οι ντόπιες φυλές πρέπει να προστατευθούν και να διατηρηθούν. Από την άλλη πλευρά πολλοί ήταν οι λόγοι που ώθησαν την επιστήμη να αντιμετωπίσει με μεγαλύτερη προσοχή το θέμα της διατήρησης της βιοποικιλότητας, δηλ. των χιλιάδων μορφών ζωής που η ίδια η φύση δημιούργησε. Η βιοποικιλότητα αυτή αποτελεί σημαντική πηγή πλούτου, έχει άμεση σχέση με την ποιότητα ζωής και αποτελεί μέρος της φυσικής κληρονομιάς του ανθρώπου. Λόγω της ανθρωπίνης δραστηριότητας παρατηρείται τελευταία μεγάλη μείωση της βιοποικιλότητας, η οποία μείωση αν συνεχιστεί θα έχει σοβαρές επιπτώσεις γενικά στο μέλλον της ζωής.

Η δυσμενής αυτή προοπτική ώθησε κράτη και διεθνείς οργανισμούς να λάβουν ειδικά μέτρα. Στα πλαίσια αυτά και με στόχο την διατήρηση της βιοποικιλότητας η τότε ΕΟΚ τώρα Ευρωπαϊκή Ένωση, υιοθέτησε τον Κανονισμό ΕΟΚ 2078/92. Σε εφαρμογή του παραπάνω Κανονισμού η Χώρα μας υπέβαλε το Εθνικό Πρόγραμμα διατήρησης της Βιοποικιλότητας και της γενετικής, ποικιλομορφίας (Δεκ. 1994), σε ένα πρόγραμμα του οποίου εντάχθηκαν οι Ελληνικές φυλές ζ(ο)ν που απειλούνται με εξαφάνιση και η διατήρηση των οποίων κρίθηκε αναγκαία.

Δυστυχώς στο υποπρόγραμμα αυτό δεν εντάχθηκαν οι 3 κρητικές φυλές προβάτων, η μεν φυλή Σφακίων γιατί ο αριθμός των υπαρχόντων ζώων της φυλής την ενέταξε στην κατηγορία «κατάσταση κανονική» για την οποία δεν προβλέπεται η λήψη ευνοϊκών μέτρων, για δε τις άλλες δύο φυλές δεν γίνεται καμία αναφορά, πιθανόν γιατί οι φυλές αυτές δεν θεωρούνται σαν ξεχωριστές φυλές.

Ίσως με αφορμή το περιστατικό αυτό το θέμα των φυλών του προβάτου στην Κρήτη θα έπρεπε να μελετηθεί σε βάθος.

Γενικότερα τα θέματα της Κτηνοτροφίας στην χώρα μας χρειάζονται καλύτερη μελέτη και πιο σοβαρή αντιμετώπιση.